

A CSILLAG-TÉRKÉP

IRTA: THURZÓ GÁBOR

Nagymama szobájában, az ágy melletti falon, festett kerek égbolt rejtezik, kemény papírra feszítve. Rajta a csillagok, az égi járatok, hamvas tejút, borzas csillagbokrok. Szélein — a csillagtérkép mintha mély tányér lenne — titkos ábrák, rejtelmes nagybetűk és az égtájak mutató kampós keresztje.

A kisfiú föltérdel egy székre, arcához közel a mennybolt titokzatos térképe. Ujjával megpörgeti óvatosan, a sötét mennyország megmozdul, a csillagok új állásba lépnek, a kerek tányéron pillanatról pillanatra más az éjszaka. A csillagok megrezzenő szikrái előtt egyszerre félni kell, kicsit szédülni is. Nem úgy mint nyári éjszakákon, amikor az ég besétál népével a spaletta közein és nem is úgy, mint szeptember eleji forró estéken, amikor öregapáéktól kocognak hazafelé a kihalt, visszhangos kerületeken s a kocsit, a bóbiskoló lovakat követi a csillagos ég barátságos kísérete. Nagymaga szobájának falra akasztott, forgatható, egérszagú égboltja sokkal távolabb van a valóságosnál, feneketlen mélységben és ha a kisfiú rágondol messzeségeire, a menny útjainak sötét sugaraira: nagyon gyengének érzi magát. Hirtelen mintha elragadná valami, a föld és nagymama szobája zuhanna alóla, ő pedig szökne fölfelé, az égbolt ismeretlen tájaira.

Ha nagymama bejön a szobába, szabad levenni a csillagtérképet a falról. A kisfiú az asztalra teszi, vázák és cserepek, kulcsok és nipppek közé és a mennyei konstelláció megindul lassan. Először tavasz van, aztán nyár, ha akarja, ideodaszökellnek az évszakok. Növekszik és zsugorodik a távolság csillag és csillag között. Belátni a föld mögé s ahogy ujja ámulattal forgatja a kicsi kereket, fölűszik a Hattyú valahonnan, nemes nyakkal, előcsörtet a Göncölszekér, fölremlik a Déli Hal, a pislákoló dunai lámpákra hasonlító Kígyótartó. Vakultán, égő füllel emelkedik föl, a kisfiú az égboltról s hozzásimul nagymamához. Jó a melegét érezni, ruhája fodraiban a fűszeres szagokat, az omlatag vaniliát, vagy a fanyar fahéjat. Érdekes fogaskerekek surlódnak benne rendesen, néha csikorgásukat is kihallani: nagymama kemény, elrejtőző lélek. Jobb menekülni tőle, mint szökni hozzá. Most, a szédítő kirándulás után azonban pompázatos kikötő feszes öle.

— Félsz? — kérdez bele a kisfiú elrejtett fülébe nagymama.

A kisfiú nem felel: még mindig zuhan a csillagokkal, különösen szédítően zuhan fölfelé és minden biztonságá, amit eddig megszerzett, potyog, szakadozik róla. Egyedül van, nagymama a horgony, amely a környezethez köti.

— Nem félek — bugyogja aztán nagymama mellébe.

— Csakhogy nem félsz ! Mert nem is kell félni. A nagy hatalmaktól sohasem kell félni.

— Kik azok a nagy hatalmak ?

Már ül, félkarral fogja át halcsontos nyakát. Az asztalon, a lebukott alkonyatban, fénylik a csillagtérkép, mint egy lámpa titkolódzó fényköre.

— Hát sokan vannak. De csak egy fontos, Isten.

— És Isten hol van ?

Nagymama gondolkozik. Hol van Isten ? Meg tudná azt mondani ? Sejteti tudja csak és sejtése lázadás és belenyugvás. Nagymama rettenetes, sötét fényességnek érzi Istent, bosszulónak és ugyanakkor fölemelőnek. Csak tapogat. Imádságok, szent ünnepek, körmenetek körül jár a keze. Ott van Isten ? Vagy az ő életében is ott van ? Nagymama sohasem találja meg egyedül Istent.

— Hol van Isten ? Azt nem tudja senki. De biztosan a csillagok mögött lehet. Utak vannak ott, azokon jár Isten és lenéz. Ezért nem kell félni a csillagoktól. Akármilyen magas az ég és akármilyen mélyek a csillagjárások, Isten mindig mögöttük van. Ha este eloltják a lámpát, ugye nem félsz, ha anya a másik szobában kinéz az ablakon ?

Maga elé tartja a kislfiút, nagyon nyugtalanul és önmagától kielégítetlenül. Arcába néz : Mintha száraz könnyek szabadultak volna el szemében.

— Ugye már nem félsz ?

— Már nem félek, nagymama.

És azontúl a titok, a rejtelem világosabb lesz. A csillagtérkép maga lesz a bizalom és a kislfiú megszokja, hogy éltében a másik szobában mindig legyen valaki.

Figyeli az embereket : egyre többet hall Istenről. Nagymama leskelődő, kordába szigorító hatalomnak tartja, annak, aki csak törvény és szabály. Isten valójában nagymama életfelfogásának példája : engesztelhetetlen, konok, hagyományokkal és íratlan törvényekkel kényszeríti maga alá az embereket. Anya könnyesen szereti Istent. Nagymama rábíz mindent Istenre, de szigorát csak a többiek számára tartja kötelezőnek, — anya tőle vár mindent. Ostromlott város anya, reménykedő lélekkel, amely sírva, csorgó könnyekkel köszönti a felszabadítót, akinek nem segített semmit. Imakönyve van, lányos halványkék imakönyve, préselt virágokkal, ágasbogas gyöngyvirággal, duzzadt szegfűvel, színtelen szalagokkal. Imakönyve olyan, mint egy tavaszi ruha : illatos, könnyed, virágaiban fejfájás fészkel.

Isten elrejtőzik még a templomban, mint a csillagtérkép mögött. Jelen van, minden jel őt mutatja, minden figyelem őt illeti, de a kislfiú még nem találhatja meg, ahogy talán anya sem találta meg még igazán és nagymama sem. Az igazi találkozásra várni kell és a találkozás elérkezik.

A vasárnapok és ünnepek, a parádés misejárások, a szagos körmenetek, a végtelen fekete lamentációk fényes szállal szövik be ébredő életét. Szakaszokra bontják, várakozási időkre, mint a napok rendjét nagymama beosztása,

szigorú napi menetrendje. A házhoz tartoznak a szent idők is, ahogy a falak között lakók és az ucca ismerősei is valahogyan mind a házhoz tartoznak. Hatalmas árnyéka van a növekvő kisleányban a családi háznak és a benne forró életnek: ráborul világára mindenütt.

Eleinte nem ismer más templomot, mint a hűvös, sötét plébániát a pislogó gyertyákkal, az ampolnában vöröslő örökméccsel. A plébánia — homályos mellékoltárok, missziós feszület intőjele a bejáratnál, falra szoruló kopó sírkövek, ajtóban fagyoskodó kendőbe bugyolt öregasszony — akárcsak odahaza lenne. Kint sívít a szél, a feszület lábánál irdatlan pléhtányéron lecsonkult és sudár gyertyák hosszú, füstös lángja kapdos, csorog oldalukon a viasz olvatag jégcsapja. A gyertyák fölött, a sárgás nyugtalan fényességben, Isten nagyon közel van. A kisleány tartogatja magában nagymama tanítását és Istent, a Nagy Hatalmat rokonnak érzi, aki erős lábakkal áll a világ keresztútjain. Társalog Istennel a gyertyás tányér fölött és amikor Minácska, nagymama töpörödött felolvasónéja azt mondja, hogy az Örökmécs mögött, az aranyos szekrényben lakik az Úr Jézus, a kisleány Isten egyedülvaló otthonának tartja a plébániát. Isten a magas oszlopok, lángoló gyertyaszálak között még csupa bizalom, csupa édes, felhőtlen menedék.

Később elkerül a szulpicianus nővérek féltékenyen elzárt templomába. Keskeny, vénasszonyhajlott tetejű folyosó bujik meg a templom mellett a klastromi fertályon. Pici ablakok, mély könyöklővel, nyílnak az udvar elvadult kertjére, megtermett Szűzanya-szobrára. Vén képek minden falon, korombarnán, elmosódottan és lépcső emel föl a hajóba. Hideg tömjén kóborol az oltárokon, az egyik félig kieresztett ablak mögött zöld fák tűnnek elő. Csönd van, Isten mécsese itt is jelenvaló, — és kisleány tanácstalan. Hány helyen lakik Isten? Mindenütt, minden templomban őrködik előtte mécses, lángtalanul, pirosan?

A klastromi egyház különben is megzavaró. Nincsenek sírtáblák benne és üveges koporsóban kicsi aranyos lábakkal, vállakkal, nyitott kezekkel teleaggatott csecsemő fekszik viaszból, hegyes koronával a fején. Könyörgések sorakoznak fölötté márvány táblákon. Micsoda furcsa látványosság ez! A bejáratnál, rácsos üvegajtó mellett magas szekrényben karcsú fehér ruhás szűz áll. Haja csupa kóc, arca merev és sárga, gyöngyök vannak a nyakában, ruháján fényes fillérek, kezében ékköves pólyás, pártás pólyásbaba. A szűz maga vékony lábú és valahogyan nem illik a falak, a síri illatok közé. Éjszaka is látja a kisleány a szűzet és a gyermeket és Isten eltűnik előle. A szakállas, tiszteletreméltó arc, sugárkarikával fején, elhomályosodik, helyét átadja a szulpicianus nővérek üvegszekrénybe állított szobrának.

Estéknél Minácskával, a felolvasónéval sétálnak a Dunaparton, öreg szerzetesek között. A víz mellett, lépcsőkön aggastyánok üldögélnek, meztelen lábukat pacskolja a folyó. Bozontos kutya úszik zihálva, előtte sétapálca ingleng a hullámokon.

— Minácska, ki az a fehérruhás asszony a kedvesnővérek templomában ?
— Szent Zita, kisfiam. Ő hozzá imádkoznak, akik nagy bajban vannak.
— Mért imádkoznak hozzá ? Tud segíteni nekik ?
— Nem, kisfiam, szent Zita nem tud segíteni egyedül. Ő csak könyörög az Úristenhez, hogy tekintsen rá a bajbajutottra.

— Hát az nem elég, ha Istenhez imádkoznak ? Akkor mért van Isten ?

— Ő kis bolondom ! A szentek Isten különös kegyeltjei. Nézz csak ide : ha valaki, mondjuk Minácska, kér valamit anyától, ugye szívesebben adja oda, ha te is megkéred ? Azért, mert téged még jobban szeret, mint Minácskát.

— Mért szereti Isten jobban a szenteket, mint minket ?

— Azért, mert úgy éltek, sőt még annál is szebben és tisztábban, mint ahogy Isten azt nekünk megparancsolta.

— Isten megparancsolja, hogyan kell az embereknek élni ?

— Hát persze, kisfiam. Nem lehet csak úgy egyik napról a másikra élni és egyszerűen rá gondolni néha-néha Istenre. Tenni is kell valamit. Sokan úgy élnek, hogy életük csak Istené. Nem törődnek a világgal, lehet tőlük amilyen, ők csak egyedül szállnak Istenhez. Mások meg úgy tesznek Istenért, hogy embertársaik javára cselekednek. Azt akarják, hogy a többiek is betartsák Isten törvényeit és szabályait s igaz útra akarják vezetni a világot . . .

Leülnek egy padra. Hömpölyög a Duna, halász lebeg a közepén, árnyéka ráfékszik keszegen a vízre. Zúg a híd, lába között ágakat sodor a víz.

Öreg kisasszony mesél a szentekről, a mennyországról, a csillagos égről. Másként mesél mint nagymama. Puhák a szavai, regéket mond velük, melyekben kicsit kételkedni is lehet, ahogy igazán sohasem lehet elhinni a törpéket sem. Érintetlen gombolyagba karmol bele szavaival kisfiú lelkében, hosszú szálat von ki és a gombolyag fogyatkozik : Isten és a szentek, a kétféleképpen leélhető szebb és csúnyább élet egyszerre sebet ejt gyanutlanságán. Hát nemcsak élni kell, egyszerűen, ahogy a napok hozzák, semmire sem tekintve, csak az égbolt világosról sötétre változására ? Anya azt mondta egyszer : „szegény szerencsétlen August bácsi, eldobta magától az életet ; ilyen bűnt akkor sem szabad elkövetni, ha más menedék valóban nincs is“. Minácska meséjéből pedig az világosodik meg, hogy nemcsak eldobni, kioltani az életet bűn, hanem bűn, másként leélni, mint ahogy a törvények, a szabályok, az isteni rendelkezések előírják.

A csillagtérkép előtti szédülés billenti föl most már másodszor nyugalmát, zuhanni kezd megint és keserű hitetlenség veszi ujjai közé. Nem érti Minácska szavai mélyén a tanulságot. Úgy képzei, rettenetes és keresztülvihetetlen az, mederbe terelni, tiltásokkal és parancsolatokkal körülcövekelte partok közé vezetni eddig lazán, kalandozva, vadvizek ágbogába szakadó életét. Mi szabad, mi nem : eddig is útjába került már. Akkor azonban a törvényszegés büntetését is érezte azonnal. Kicsi máglya piroslott Theiss bácsi csibukjában, ahová nem volt szabad belenyúlni. Egyszer mégis belenyúlt, megszegve a

magyarázatlan szülői tilalmat és hirtelen hasogató fájdalom szaladt az ujjára és csípős apró hólyagok. A büntetés kiugrott készenlétéből és rácsapott.

Amiről ezen az alkonyaton hall, egyenesen megfoghatatlan. Minácska arra tanítja, hogy Istent szeretni kell, mert aki nem szereti, elkárhozik. Otthon alig vacsorál a beszélgetés után, bújik be az ágyba és a hűvös utcazajban tenyerébe szorítva körmeit, arra gondol, hogy nem szereti Istent. Nem szereti, nagyon nem szereti. Rossz nevet mond rá, Pepi néniel, a liladaganatos koldus-asszonnal hasonlítja össze, akitől retteg és akit útál, — és dobogú füllel várja a büntetést. De semmi választ nem kap. A vacsoráról távozó tányérok csörögnek csak és először anya elgondolkozott, kószáló futamai a zongorán, majd apa ütemes galoppolása a billentyűkön hallatszik. Sokáig vár. Hallja az óráutéseket, szeme éber és figyelő. De Isten nem jelentkezik bosszújával. Anya jön csak be, megcsókolja s egyszerre reggel van, ott fekszik az ágyban büntetlenül.

Törvény Minácska szerint az is, hogy szeretni kell felebarátainkat. Erre, megkísértésnek, az udvaron elbuktatja Fricit, a kocsis fiát, hogy végigvágódik a köveken. Frici kiáltoz, nyafkán és ellenségesen, pulyka módra, szakad belőle a tüntető könny. A kisfiú kihívón, zsebetett kezekkel, várakozva áll előtte. Röpködnek a megzavart öreg udvari galambok, a második emeleten a cseléd-lány veri a szőnyeget. És nem történik semmi. Győzelem ez, de valahogyan lehangoló győzelem. A kisfiú mást várt, rögtöni megrovást, villámban lecsapó büntetést, és most, hogy ő került följebb, neki lett igaza, rosszul esik és nem hagyja nyugton, hogy szárazon úszta meg a parancsolatok, a törvények megszegését.

Bizonnyalansága csak nő, amikor sorra veszi mindazt, amit Isten tilt, amit a törvények megvonnak ösztöneitől. Lázadás ez a máshonnan kormányzott, tőlünk független értelmű és rendelésű élet ellen. Isten méltóságteljesen kerüli ki a kihívásokat, vasárnaponta változatlanul pillant ki az örökmécsből és mindössze ez a szilárdság, ez a megzavaró nyugalom az ellenszegülése. Még jobban kell tisztelni azért, mint a lázadásokban, a kihívásokban eddig. A kisfiút a mennyei törvényekben és tilalmakban az fogja meg igazán erővel és elhatározón, hogy rejtett értelműek és rejtett kilátásúak. Tisztelni és megtartani kell ezeket a frissen megismert törvényeket, mert láthatatlanok az eredmények, melyekkel büntetnek vagy jutalmaznak. Végtelenül lehangoló vagy serkentő lelkifurdalás a következménye a megtartott vagy ellenzett törvényeknek.

A gyanutlanság gombolyaga fogy és fogy : jobbra kell nézni, balra kell ügyelni. Az anyai és apai intelmek nagyon egyszerűek voltak, mert kisfiú láthatta a kockázatot. Az isteni intelmek, melyek Minácska első közvetítése óta egyre gyakrabban, egyre több szájból hallatszanak feléje, bonyolultak, mélyjárásúak, várakozást hagynak maguk után. Leginkább Leopold bácsira hasonlítanak, aki Amerikában tűnt el, de visszatér és ajándékot hoz a kisfiú-

nak, ha jó lesz, virgácsot ha rossz. Így van ezekkel a törvényekkel is : Leopold bácsi messze van, de mindig útban, mindig közelebbi és bővebb gyűrűket vet hazahozó tengere. Egyszer pedig itt lesz és lehet kutatni bőröndjeiben.

Közelednek és bővülnek a hullámverés gyűrűi s a kisiú egyre határozottabban érzi, hogy cselekedetei nem ágról leszakadó levelek. A misék, a templomok, a processziók, siralmak mélyén valaki van, valaki forgatja ezeket a lehúzó örvényeket. S minden örvény mélyén ott ülnek a törvények, melyeket könnyű és kívánatos megszegni, de mégsem jó. A törvények, melyeket megszeg most és meg fog szegni a jövőben ; de ezentúl mindig büntudattal már, vergődve és élete már rajtuk szalad tovább. Akkor is, amikor nem tudja és akkor is, amikor sínjeit érzi öntudatában.